

e-ISSN: 2148-4899

Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Pamukkale University Journal of Divinity Faculty
Bahar/Spring, 2021, 8 (1), 122-145

**DİN ÖĞRETİMİNDE KULLANILAN HADİS ÇEVİRİLERİNİN ANLAŞILMA DÜZEYİ
ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA: 4. SINIF DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ
DERS KİTABI ÖRNEĞİ**

**A Research on the Understanding Level of Hadith Translations Used
in Religious Education: The Sample of 4th Grade Religious Culture and Moral
Knowledge Textbook**

Sibel KANDEMİR

Dr. Öğrencisi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve
Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, e-mail: kandemirsibel@hotmail.com, Orcid No: 0000-
0002-1002-4378

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received: 21/02/2021
Kabul Tarihi / Accepted: 31/05/2021
Yayın Tarihi / Published: 30/06/2021
Cilt / Volume: 8
Sayı / Issue: 1
Sayfa / Pages: 122-145

Atıf / Cite as: Kandemir, Sibel. "Din Öğretiminde Kullanılan Hadis Çevirilerinin Anlaşılma Düzeyi Üzerine Bir Araştırma: 4. Sınıf Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı Örneği" [A Research on the Understanding Level of Hadith Translations Used in Religious Education: The Sample of 4th Grade Religious Culture and Moral Knowledge Textbook]. *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi-Pamukkale University Journal of Divinity Faculty* 8/1 (2021), 122-145. Doi No: <https://www.doi.org/10.17859/pauifd.884279>

İntihal / Plagiarism: Bu makale, *iThenticate* intihal tarama programı ile taranmıştır. Ayrıca iki hakem tarafından da incelenmiştir. / This article has been scanned with *Ithenticate* plagiarism screening program. Also this article has been reviewed by two referees.

2148-4899

Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (PAUİFD), 8 (1) 2021: 122-145

DİN ÖĞRETİMİNDE KULLANILAN HADİS ÇEVİRİLERİNİN ANLAŞILMA DÜZEYİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA: 4. SINIF DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERS KİTABI ÖRNEĞİ*

Sibel KANDEMİR**

Öz

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi ülkemizde yapılan din öğretiminin temelini oluşturmaktadır. 4. Sınıftan itibaren zorunlu olarak okutulan bu derste üniteler inanç, ibadet, ahlak ile din ve kültür öğrenme alanları olarak planlanmıştır. Dinin temel kaynaklarına dayanarak öğretim yapmanın amaçlandığı ders kitaplarında konularla ilgili ayet ve hadis çevirilerine yer verilmektedir. Ders kitaplarında yer alan bu çevirilerin öğrenciler tarafından nasıl anlaşıldığına ilişkin yapılan çalışmalar ayet çevirileri üzerine yoğunlaşmakta ve hadis çevirileri üzerinde de benzer çalışmaların yapılması ihtiyacı gözlenmektedir. Bu çalışmada 4. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabında yer alan hadis çevirilerinin öğrenciler tarafından nasıl algılandığı konusu ele alınmaktadır. Nitel durum incelemesinin araştırmanın yöntemi olarak benimsendiği çalışmamızda, ders sırasında hadisler öğrencilere yorumlatılarak kayıt altına alınmıştır. Katılımcı gözlem ile toplanan veriler betimsel analize tabi tutularak, hadis çevirilerinin öğrencilerin zihinsel gelişimleri, dil gelişimleri ve dinî ve ahlaki gelişimleri açısından uygunluğu incelenmiştir. Makalemizde hadis çevirilerinin öğrenciler tarafından nasıl algılandığı ortaya konulmaya çalışılmakta ve yanlış yorumlanma sebepleri üzerinde durulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı, Hadis, Öğrenci algısı.

A Research on the Understanding Level of Hadith Translations Used in Religious Education: The Sample of 4th Grade Religious Culture and Moral Knowledge Textbook

Abstract

The Religious Culture and Moral Knowledge course constitutes the basis of religious education in our country. In this course, which is taught as compulsory from the 4th grade, the units are planned as areas of belief, worship, ethics, and religion and culture learning. Verse and hadith translations related to the subjects are included in the textbooks aiming to teach based on religious basic sources. Studies on how these translations in the textbooks are understood by students focus on translations of verses and similar studies are needed on hadith translations. Our study focuses on how

---

* Bu çalışma "İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4. Sınıf Ders Kitaplarındaki Hadis Çevirilerinin Öğrenci Algı Düzeylerine Göre İncelenmesi" (Konya, 2015) adlı yüksek lisans tezi esas alınarak hazırlanmıştır. Ayrıca makale 2015 yılında hazırlanmış YL Tezinden üretildiği için Etik Kurul Raporu istenmemiştir.

** Dr. Öğrencisi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, e-mail: kandemirsibel@hotmail.com, Orcid No: 0000-0002-1002-4378

students perceive the translations of ḥadīths in the 4th grade Religious Culture and Moral Knowledge textbook. In our study, in which qualitative case study was adopted as the method of the research, ḥadīths were interpreted and recorded during the course. The data collected through participatory observation were subjected to descriptive analysis, and the appropriateness of ḥadīth translations in terms of students' mental development, language development, and religious and moral development was examined. In our article, we try to reveal how ḥadīth translations are perceived by students and focus on the reasons for misinterpretation.

Keywords: Religious education, Religious Culture and Moral Knowledge Textbook, Ḥadīth, Students' perception.

Structured Abstract: The ḥadīth, which etymologically means "news, word and story", started to be used in a more specific sense with the advent of the religion of Islam. This concept is identified with prophet's words, actions and declarations by calling ḥadīth. In addition to being the first addressee and messenger of the Quran, the orders to take him as an example in more than thirty verses of the Quran made his words and actions important for Muslims in every period. The Islamic world, which has made great efforts to collect and write ḥadīth, makes use of ḥadīth which are the second main source of religion after verses of Quran in religious education today.

Before the use of ḥadīths in religious education, they must be interpreted educationally. In the educational interpretation of ḥadīths, in addition to methodical principles such as determining common concepts by examining all different narratives, determining the purpose of the ḥadīth, and re-evaluating it according to changing living conditions; the characteristics of the addressee should also be taken into account. For this reason, it is necessary to reveal how students are prone to understand ḥadīths used in religious education and their perception in terms of their mental, religious and language development. In our study, which we carried out with the qualitative case study method in order to contribute to answer this need, the following results were obtained.

In this study, which is investigated the suitability of the ḥadīths translations included in 4th grade religious culture and moral knowledge textbook of the primary education, in terms of students' mental, religious and language development; it was found that most of the ḥadīths examined were suitable for the developmental characteristics of 4th grade students. However, it was determined that the students misunderstood some ḥadīths or had difficulty in interpreting them. It has been determined that these misunderstandings are sometimes caused by the text of the ḥadīths and sometimes from the readiness level of the student.

The inclusion of abstract religious concepts in ḥadīth texts has been found to be a factor that strengthens the correct perception of ḥadīth texts by 4th grade students who are still in the concrete operational period. It has been determined that the concept of belief in the ḥadīth of "Cleaning is from faith" makes it difficult to reach the message of the ḥadīth for students in the age group whose abstract thinking skills have not yet developed. It has been determined that they cannot establish contact between cleaning and belief. The fact that the students give examples about body hygiene and environmental cleanliness in general, and they do not talk about heart cleansing (spiritual cleansing) also supports this idea.

Another difficulty which we encounter in understanding ḥadīths is that some religious terms are known incorrectly or incompletely. It has been determined in the textbook that there are misunderstandings arising from the wrong or incomplete knowledge of religious terms in some ḥadīth texts such as "Who does not thank people cannot thank God either" and "A good word is charity". It was also found out that some students confused about the term "thank God" in the first ḥadīth, due to they do not know that the act of being grateful is an act directed from people to Allah, and that they interpreted the ḥadīth as "Allah does not thank those who do not thank people." Besides it has been observed that students who perceive the concept of "charity" in the second ḥadīth as only financial aid, do not consider uttering a nice word as charity. When we examine

the ḥadīths which have a high level of understanding, it is determined that these ḥadīths are related to the subjects that students have witnessed in their own lives and do not contain abstract concepts. In addition, it was observed that the ḥadīth texts containing case studies were welcomed by the students. Their interest in religious stories, which is a characteristic of their level of religious development, is thought to be effective in this. Considering this situation in the selection of ḥadīths regarding the subject, both while preparing the textbooks and during the lecture, will be effective in reaching the course outcomes. It has been determined that the ḥadīths which have the lowest level of understanding are related to the field of belief when classified according to learning domains. It is difficult for children at this age to make inferences from the ḥadīths in the field of belief, which often contain abstract concepts in contrast to the fields of worship, morality, religion and culture. Spending more time on subjects in the field of learning belief while planning the lesson and preparing activities for the concretization of abstract religious concepts will contribute to the correct perception of ḥadīths. As a result of the change in the curriculum in 2018, although there is no emphasis on teaching areas, it is seen that the units are planned in the form of belief, worship, prophet, religion and culture. Therefore, teachers should pay more attention compared to other units in order for the hadith translations in the units dealing with belief issues to be understood correctly by students.

During the research process, it was determined that students' reading-writing and language skills play an important role in understanding the ḥadīths correctly. It has been observed that students whose reading skills are behind the grade level often misunderstand and avoid commenting. It has been determined that the more skills in reading-writing and ability to use language increase, the more accurate the ḥadīths are understood. Efforts to improve these skills will contribute to understanding the ḥadīths as well as increasing success in the course.

Keywords: Religious education, Religious Culture and Moral Knowledge Textbook, Ḥadīth, Students' perception.

GİRİŞ

Örgün eğitimde yürütülen din öğretiminin temeli olan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi, bireyin doğuştan getirdiği manevî ihtiyaçlarının karşılanmasının yanı sıra, dinî kültürün yeni nesillere aktarılmasında da önemli bir rol üstlenmektedir. Mezhepler üstü bir din öğretimi modelinin benimsendiği bu derste, dinî kavramları doğru kullanan, dinî bilgiyi yorumlayan, sorgulayan, eleştiren, günlük yaşamda ihtiyaç duyduğu temel dinî bilgi ve becerilere sahip insan yetiştirilme hedeflenmiştir.¹

Temel hedeflerine yukarıda değindiğimiz Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretim programında dinin temel kaynaklarına dayalı bir öğretimin planlandığı görülmektedir. Bu doğrultuda hazırlanan ders kitaplarında da konular ile ilgili ayet ve hadis çevirilerine genişçe yer verilmektedir. Kur'an ayetlerinin ve hadislerin merkeze alındığı din öğretimi doğru bir din algısı oluşturmak, hurafe ve bâtil inançlardan dini arındırmak ve dinin temel kaynaklarının içerikleri hakkında bilgi vermek adına önemli bir adım olarak değerlendirilmelidir. Ancak temel kaynaklara dayanan doğru bir din algısının oluşturulması, ayet ve hadislerin doğru bir şekilde anlaşılması ve yorumlanması ile mümkün olacaktır. Hadislerin büyük bir oranda Hz. Muhammed'in (s.a.v.) yetişkinleri İslâm'a davet sürecinde ortaya çıktığı dikkate alındığında, özellikle ilkokul ve ortaokul çağındaki çocukların gelişim özelliklerine uygun hadislerin

¹ Komüsyon, *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4,5,6,7,ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu* (Ankara: MEB Yayınları, 2010).

seçilmesinin ya da hadis metinlerinin onların seviyelerine uygun olarak revize edilmesinin önemi artmaktadır.

2018 yılında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretim programı yenilenmiştir. 4. Sınıf öğretim programında “Temizlik” ve “Hz. Muhammed’i Tanıyalım” üniteleri yeni programda korunurken, 2010 öğretim programında “Sevgi, Dostluk ve Kardeşlik” ünitesinde yer alan konular yeni programda “Güzel Ahlak” ünitesi içerisinde ele alınmıştır. Önceki programda “Din ve Ahlak Hakkında Neler Biliyorum” ünitesinde işlenen konular yeni programda “Günlük Hayattaki Dini ifadeler” ünitesinde sadeleştirilerek ele alınmıştır. İki program arasındaki en önemli fark “Kur’an’ı Tanıyalım” ünitesi yerine yeni programda “İslam’ı Tanıyalım” ünitesinin yer almasıdır. Yeni program, eski programa göre daha sade olmakla birlikte her iki programın konularının hemen hemen aynı olduğu ve ders kitaplarında konuların ayet ve hadisler çerçevesinde ele alınması anlayışının sürdürüldüğü görülmektedir.²

Bireyin ancak kendi bilişsel, duyuşsal, ahlâkî ve kişilik gelişimine uygun olarak yapılan bir din öğretiminden fayda görebileceği gerçeğinden hareketle DKAB ders kitabında öğrencilere sunulan ayet ve hadislerin nasıl anlaşıldığının incelenmesi önem arz etmektedir. Bu amaçla gerçekleştirdiğimiz çalışmamızda nitel durum incelemesi yöntemiyle 4. Sınıf DKAB ders kitabında yer alan hadis çevirilerinin öğrenciler tarafından nasıl anlaşıldığı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Hadis çevirilerinin doğru anlaşılmasının önündeki engellerin tespit edilmesi ve çözüm önerileri geliştirilmesi amaçlanmıştır.

1. Kavramsal Çerçeve

1.1. Hadis Kavramı ve Hadislerin Yorumlanması

Etimolojik olarak “haber, söz ve kıssa” anlamlarına gelen hadis; İslâmiyet ile birlikte içeriğine yeni anlamlar eklenmiş ve daha özel bir anlamda kullanılmaya başlanmış bir kavramdır. Hz. Muhammed’in (s.a.v.) sözlerine, fiillerine ve takrirlerine hadis denilerek bu kavram bir bakıma İslâm dininin peygamberiyle özdeşleşmiştir.³

Hadisler İslâm peygamberinin söz, fiil ve takrirleri olduğu için Müslümanlar için her devirde önemli olmuştur. Çünkü Hz. Muhammed insanlara Kur’an’ı açıklamış, özellikle anlaşılması zor ayetleri tefsir ederek, ayetlerin doğru bir şekilde anlaşılmasını sağlamıştır. Ayrıca Kur’an’da ifade edilmeyen ibadetlerin yapılışı ile ilgili detayları da Müslümanlar İslâm peygamberinin söz ve uygulamalarında bulmuştur. Kur’an’da otuzdan fazla ayette Hz. Muhammed’e itaatin emredilmesi de Kur’an ayetlerinden sonra hadislerin dinin ikinci kaynağı olarak değer görmesine katkı sağlamıştır.⁴

İslâm dünyası için bu kadar ehemmiyet arz eden hadislerin toplanması ve kayıt altına alınması sürecinde büyük gayretler sarf edilmiştir. Özellikle râvilerin güvenilirliği büyük bir titizlikle incelenmiştir. Ancak hadislerin sıhhat ve sübut problemlerine büyük mesai harcayan hadis alimlerinin hadislerin doğru bir şekilde anlaşılıp yorumlanması ile ilgili bir metodoloji geliştirdiklerini söylemek mümkün

² Komüsyon, *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (İlkokul 4 ve Ortaokul 5,6,7,ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu* (Ankara: MEB Yayınları, 2018).

³ M. Yaşar Kandemir, “Hadis” *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 15/27.

⁴ Kandemir, “Hadis” 15/28.

değildir.⁵ Ortak bir metodoloji olmasa da hadis şerhleri incelendiğinde lafızcı, zâhirî, işârî ve bâtinî olarak sınıflandırılabilir farklı yorumlama biçimleri olduğunu söylemek mümkündür.⁶

Hadislerin lafızları ve dil kurallarının öncelendiği zâhirî yorum, daha çok fikhî hüküm çıkarmada kullanılırken, lügâvî yorumda ise hadislerin manasından ziyade gramer ve belagat açısından incelenmesi önemsenmiştir. Zâhirî mananın ötesindeki anlama ulaşmayı hedefleyen işârî yorumun yanı sıra tasavvufî bakış açısıyla yapılan bâtinî yorum türlerini de burada zikretmek gerekir.⁷

1.2. Din Öğretimde Hadislerin Kullanımı

Hız Muhammed, peygamberi olduğu İslâm dinin ilk öğretmenidir. Kur'an'da onun insanlara kitabı ve hikmeti öğreten bir peygamber olduğu ifade edildiği gibi,⁸ kendisi de "Ben muallim olarak gönderildim" diyerek öğretici vasfını dile getirmiştir.⁹ Birçok ayette de müminlere peygamberi örnek almaları ve ona itaat etmeleri emredilmektedir.¹⁰ Peygamberin bu şekilde Allah tarafından örnek gösterilmesi, mü'minler için onun söz ve fiillerinin pratik hayatta önemli bir rehber olarak değer görmesini gerekli kılmıştır.¹¹

Peygamber olarak kendisine vahyedilen mesajları insanlara tebliğ etme görevinin yanı sıra, anlaşılması güç ayetlerin tefsir edilmesi de Hz. Muhammed'e (s.a.v) bırakılmıştır. O, bu yönüyle ilahi mesajları duyuran, anlatan, açıklayan ve uygulamalarıyla insanlara en güzel şekilde gösteren rehber konumundadır.¹² Hz. Muhammed'in Kur'an'ın anlaşılmasına katkısının yanı sıra, hadislerin ibadet, inanç başta olmak üzere, yaşamın her alanıyla ilgili dinî bilgiler içermesi de göz önüne alındığında din eğitiminde hadislerin kullanımının önemi ortaya çıkmaktadır.

Din öğretiminde hadislerin kullanımından önce hadislerin eğitsel olarak yorumlanması gerekmektedir. Hadislerin eğitsel yorumunda temel felsefe Peygamberimizin ele alınan sözüyle neyi değiştirmek ve nasıl bir davranış oluşturmak istediğini anlamaya çalışmak olmalıdır.¹³ Bu noktada dikkat edilmesi gereken önemli bir nokta da hadislerde geçen dönemin özel şartlarıyla ilgili hususların dikkate alınmasıdır. Zira hadiste amaçlanan şey ile o amacın gerçekleşmesine yönelik uygulamalar birbirinden farklıdır. Değişen uygulamalar göz önünde bulundurulmalı, hadisler dönemin özellikleri dikkate alınarak

⁵ Mehmet Görmez, "Sünnet Ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu ve Yeni Bir Metodoloji İçin atılması Gereken Adımlar", *İslami Araştırmalar Dergisi* 10/1-2-3, 1997, 31.

⁶ Fikret Karapınar, "Hadis Şerhlerinde Kullanılan Yorumlama Biçimleri", *Marife* 1(2009), 57-98.

⁷ Karapınar, "Hadis Şerhlerinde Kullanılan Yorumlama Biçimleri", 60-66

⁸ *Kur'an Yolu (Erişim 1.1.2021)*, Âl-i İmrân 3/164.

⁹ İbn Mâce, *Sünen*, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Kahire: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1975). "Mukaddime", 17 (No. 229)

¹⁰ el-Haşr 59/7; Âl-i İmrân 3/31; en-Nisa 4/59.

¹¹ Mustafa Ertürk, "Çocuğun Dini Eğitiminde Kullanılan Bir Hadis ve Tahlili" *Marife* 2 (2002), 53-79.

¹² H. Mehmet Soysaldı, "Kur'an Sünnet İlişkisi" *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (2001), 6-7.

¹³ Muhiddin Okumuşlar, "Hadislerin Anlaşılmasında Eğitsel Yorumun Önemi", *Hadis Tetkikleri Dergisi* 5/2 (2007), 125.

yorumlanmalıdır.¹⁴ Örneğin misvak kullanımını teşvik eden hadislerde diş temizliği temel amaç iken, bu temizliğin misvakla yapılması o döneme ait bir uygulamadır. Günümüzde ise diş temizliğinde kullanılan araç ve gereçler tamamen değişmiştir.

Hadislerin eğitsel yorumunda en doğru tespiti yapabilmek için belli ilkeler çerçevesinde hareket etmek gerekmektedir. Sözelimi hadisin sıhhat derecesinin tespiti, yorumlanacak hadisin farklı rivayet versiyonlarının incelenerek ortak kavramların belirlenmesi, hadislerin insan fitratına uygunluğu açısından değerlendirilmesi gibi çok yönlü bakış açısı ile ele alınması, bu ilkelerden bazılarıdır.¹⁵

Hadislerin eğitsel açıdan yorumlanmasıyla ilgili usule yönelik ilkelerin belirlenmesinin yanı sıra, hadislerin muhatabı olan insanların özellikleri de dikkate alınmalıdır. Din öğretiminde öğrencilerin hadisleri hangi düzeyde anlamaya yatkın oldukları, onların zihinsel, dinî ve dil gelişimleri açısından algılama biçimlerini ortaya koymak suretiyle tespit edilmelidir. Bu ihtiyacın karşılanmasına katkı sunmak amacıyla nitel durum inceleme yöntemiyle gerçekleştirdiğimiz çalışmamızda hadislerin 4. Sınıf öğrencilerinin algı düzeyi ve dil gelişiminin yanı sıra zihinsel ve dinî gelişimlerine uygunluğu da incelenmiştir. Buradan hareketle öğrencilerin hadisleri yorumlama biçimleri incelenerek, hadislerin doğru anlaşılması için dikkat edilmesi gereken hususların neler olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır.

1.3. Gelişim

Gelişim; büyüme, olgunlaşma ve hazır bulunuşluk kavramlarını içeren geniş bir kavramdır. Büyüme; vücudun boy ve ağırlık yönünden artışını ifade ederken olgunlaşma; organizmanın bir işi yapabilecek seviyeye ulaşması anlamına gelmektedir. Hazırbulunuşluk ise olgunlaşmayla birlikte bir konunun öğrenilmesi (öğretilmesi) için konunun dayanacağı ön yaşantıları da içine alan bir kavramdır.¹⁶

Hem kalıtım hem de çevreden etkilenen bir süreç olan gelişimi fiziksel, psiko-motor, zihinsel, duygusal, cinsel, sosyal, törel, kişilik gelişimi gibi farklı alanlara ayırarak incelemek mümkündür.¹⁷ Gelişimde bireysel farklılıklar olsa da insan hayatının ilk yılları gelişimin hızlı olduğu yıllar olması sebebiyle önemlidir. Bu yıllarda çocuğun çevresi ile etkileşimi ve aldığı eğitimin etkisi büyüktür. Gelişim hızı, organizmanın farklı alanları için değişse de kritik evrelerde artmaktadır. Bu kritik evrelerde herhangi bir sebeple gerçekleşmeyen ilerlemeyi sonraki yıllarda telafi etmek mümkün değildir.¹⁸

1.4. Çocukluk Dönemi Zihinsel (Bilişsel) Gelişim

Zihinsel gelişim; dil gelişimi, algı gelişimi, kavram gelişimi, problem çözmenin gelişimi ve yaratıcı düşünmenin gelişimi gibi insan zihninin görev alanlarındaki gelişimini ifade eder.¹⁹ Zihinsel gelişim denince akla ilk gelen isim olan Jean Piaget, zihinsel gelişimi dört evrede incelemiştir. Bunlar; duyuşal-motor dönem, işlem öncesi

¹⁴ Okumuşlar, "Hadislerin Anlaşılmasında Eğitsel Yorumun Önemi", 130.

¹⁵ Ümit Akkaya, *Hız. Peygamberin (s.a.v) Kadınların Sosyal Hayattaki Konumu ve Ahlakî Eğitimi İle İlgili Hadislerinin Eğitsel Açısından Değerlendirilmesi* (Çorum: Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012), 84.

¹⁶ İbrahim Ethem Başaran, *Gelişim Psikolojisi* (Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1971), 17-19.

¹⁷ Başaran, *Gelişim Psikolojisi*, 31-204.

¹⁸ Hasan Bacanlı, *Gelişim ve Öğrenme* (Ankara: Nobel Yayınları, 2004), 42.

¹⁹ Başaran, *Gelişim Psikolojisi*, 76.

dönem, somut işlemler dönemi ve soyut işlemler dönemidir. Buradaki her bir dönem bir önceki dönemde kazanılanlar üzerinden ilerleyen bir süreci ifade etmektedir.²⁰

Piaget'nin bilişsel gelişim evrelerinin üçüncüsü olan somut işlemler dönemi 7-11 yaş aralığını kapsamaktadır. Bu dönem çocuklarında gruplandırma gelişmiştir. Sınıflama, sıralama, değişmezlik, sayı ve mekân kavramları bu dönemde oluşur. Bir şeyi başka şeyin yerine koyma becerisi gelişmiştir. Bu dönem çocukları bir toplama işleminde aynı sonucu veren farklı toplama işlemleri yazabilirler.²¹ Somut işlemler döneminin sonunda maddenin korunumu ilkesi gerçekleştiği için şekilsel farklar dikkat dağıtıcılığını kaybetmektedir.²² Araştırma örneklemimizi oluşturan öğrencilerimiz; Piaget'nin yapmış olduğu zihinsel gelişim sınıflandırmasına göre somut işlemler döneminin özelliklerini yansıtmaktadır. Dolayısıyla soyut kavramları anlamakta güçlükler yaşamaları doğal karşılanmalıdır. Benzer şekilde atasözleri ve deyimler gibi ifadeleri, mecaz içeren sözleri anlamakta ve yorumlamakta zorlanmaları da olası görülmektedir.

11 yaş ve sonrası kapsayan soyut işlemler dönemi, akıl yürütmenin somut nesnelere ihtiyaç duymadan ve mantıklı bir şekilde gerçekleştiği dönemdir. Problem çözme becerisinin daha sistematik hale geldiği bu dönemde sosyal çevrenin önemi artmaktadır. Erken ergenlik döneminde ortaya çıkan bu evrede çocuklar düşüncelerini soyut şeyler üzerinde yoğunlaştırabilir ve hipotez kullanımını gerektiren problemleri çözebilirler.²³

1.5. Çocukluk Dönemi Dil Gelişimi

Dil, insanların bilgi, düşünce ve eğilimlerini aktarabilmelerinin yanında, fikirlerini düzenleyebilmelerine, duygularını ifade edebilmelerine ve iletişim kurmalarına olanak sunan bir araçtır.²⁴ Kültürel değerlerimiz ile bilgi ve tecrübelerimizin yeni kuşaklara aktarılmasında dil önemli bir işleve sahiptir. Dinî değerlerin aktarılmasında da dil gelişim dönemlerini bilmek ve değer aktarımını buna göre yapmak dinin doğru anlaşılması açısından büyük bir öneme sahiptir.

Dil gelişimi birbirini takip eden farklı evrelerden oluşan bir süreçtir. Bu aşamalarda benzer özellikler gösteren çocuklar arasında bireysel farklılıklar mevcuttur. Bireysel farklılıkların sebeplerini açıklamaya yönelik çalışmalarda ailenin sosyo-ekonomik durumu, çocuğun genel gelişimi, cinsiyet, ikiz ya da tek çocuk olma durumu, zekâ, çift dillilik gibi faktörlerin dil gelişimine etki ettiği tespit edilmiştir.²⁵

Dil gelişimi yönünden dikkat çekici gelişmenin olduğu dönem ilk çocukluk(2-6 yaş) dönemidir. 2-3 yaş aralığındaki çocukların sözcükleri gittikçe yetişkinler

²⁰ Suat Kol, "Erken Çocuklukta Bilişsel Gelişim ve Dil Gelişimi", *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 21 (2011), 3-4.

²¹ Yavuzer, *Çocuk Psikolojisi*. 90 - 92.

²² Cavit Binbaşıoğlu, *Gelişim Psikolojisi* (Ankara: Binbaşıoğlu Yayınları, 1975), 105-106.

²³ Baken Lafa, "The Piaget Theory Of Cognitive Development: an Educational Implications" *Educational Psychology*, (September 2014), 6. <https://www.researchgate.net/publication/265916960>

²⁴ Yavuzer, *Çocuk Psikolojisi*, 46.

²⁵ Fahri Temizyürek, "Çocukta Dil Gelişim Süreci", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları* 7 (2007), 171.

tarafından kurulan cümlelere daha çok benzemektedir. Bu dönemde çocukların özne, yüklem ve nesneden oluşan cümleler kurmaya başladıkları gözlenmektedir.²⁶

4-6 yaş aralığında dil hızla gelişmekte ve her yıl ortalama 500-600 sözcük öğrenilmektedir. 4 yaşındaki bir çocuğun dil gelişimine engel olacak kekemelik, dil bozuklukları gibi her hangi bir olumsuz durum yaşanmazsa çocukların, başkalarını anlayabilme, kelimeleri telaffuz edebilme, sözcük dağarcığı inşa etme ve sözcükleri cümle içerisine yerleştirebilme becerilerini büyük oranda edindikleri tespit edilmiştir.²⁷

Son çocukluk (7-11 yaş aralığı) döneminde okuma yazma becerisinin de edinilmesinin yardımıyla çocuklarda sözcük dağarcığı, ilk çocukluk dönemine göre oldukça artmaktadır. Zihinsel gelişime de paralel olarak sözcükleri bir yetişkin düzeyinde kullanabilmektedirler. Bir sözcüğü farklı boyutları ile tasnif edebilmekte ve değişik şekillerde kullanabilmektedirler.²⁸

1.6. Çocukluk Dönemi Dinî Gelişim

Dinî gelişim duygu, kavram, ritüel, bilgi ve ilgi gibi birçok alanı içine alan bir kavramdır. Dinî gelişimin ilk ortaya çıkışı duygu boyutunda gözlemlenir. Duygu insan ruhunda ilk beliren iç ve dış olaylara reaksiyon olarak ortaya çıkan ve anlatılması zor olan, hoş veya hoş olmayan olgulardır. İnsan fiillerinde duygu önemli bir etkidir. Zengin bir duygu dünyasına sahip olan insan, duygularını dil (anlatma), jest ve mimiklerle dışa vurur.²⁹

Dinî gelişim teorilerinin çoğu Piaget'nin bilişsel gelişim evreleri dikkate alınarak ortaya konmuştur. Bilişsel gelişimi esas alan dinî gelişim teorileri arasında Fowler, Elkind ve Goldman'ın teorileri sayılabilir. Bu teorilerin ortak yönü dinî düşüncenin zamanla gelişmesi üzerinde durmalarıdır. Çocukluktan ergenliğe doğru zihinsel gelişmeye paralel olarak dinî düşüncenin de geliştiği ifade edilir.³⁰

Okul öncesi olarak da ifade edilen ilk çocukluk döneminde dünyayı tanımak isteyen, yüksek merakla sahip çocukların dine karşı ilgileri yetişkinlerin ilgisiyle paralellik göstermektedir. Çocuğun psiko-sosyal çevresi ile dinî duygu gelişimi arasında bir uyum gözlenmektedir.³¹ Bu dönemin özelliği olarak çocuk, sosyal çevresini dinî yönden de taklit etmektedir. Bu dönemde dine karşı eğilimleri vardır ve inanmaya da isteklidir. İnanıcının nedenini araştırma gereği duymadığı gibi, henüz bu konuda fikir yürütmede çabası da bulunmamaktadır. İçtenlikle inanmaya hazır olan çocuğa, ailenin doğru ve tatmin edici bilgiler vermesi önemlidir.³²

James Fowler'in yapmış olduğu inanç gelişim teorisinin 2. basamağına denk gelen okul çağı (7 - 11 yaş) çocukluk döneminde dinî anlatılar oldukça etkilidir. İnanıcı, çevresinde paylaşılan gelenekler üzerine kurulu olan çocuk, bir önceki

²⁶ Shelia M. Kennison, "Language Development" *Encyclopedia of Human Development*, ed. Neil J. Salkind (United States of Amerika: Sage Publications, 2006), 771.

²⁷ Yavuzer, *Çocuk Psikolojisi*, 93.

²⁸ Yavuzer, *Çocuk Psikolojisi*, 117-118.

²⁹ Kerim Yavuz, *Çocukta Dini Duygu Ve Düşüncenin Gelişmesi* (Ankara: DİB Yayınları, 1983), 28-31.

³⁰ Cemil Oruç, "Erken Çocukluk Dönemi Dini Gelişim Teorileri Bağlamında Din Eğitimi", *Turkish Studies* 8/8 (2013), 975.

³¹ Oruç, "Erken Çocukluk Dönemi Dini Gelişim Teorileri Bağlamında Din Eğitimi", 88.

³² Yavuz, *Çocukta Dini Duygu Ve Düşüncenin Gelişmesi*, 41-48.

dönemin canlı hayal gücünden beslenen fantastik düşünce tarzından gerçekçiliğe doğru yol almaktadır.³³ Bu dönemde hayatına okul çevresini de dâhil eden çocuk, bilgi kaynaklarını artırmaktadır. Bu sayede, daha önce otorite olarak gördüğü anne-babanın yanılabilceğini öğrenen çocuk için, anne-babaya duyulan bağlılık Allah'a olan bağlılığa dönüşmeye başlamaktadır. Allah bir önceki dönemin aksine insanüstü bir varlık olarak algılanmaya başlanmakta, antropomorfizm bu dönemin sonunda etkisini yitirmektedir.³⁴

2. Yöntem

Çalışmanın konusu derinlemesine bir inceleme gerektirdiği için “nitel durum incelemesi” yöntem olarak benimsenmiştir. Nitel durum çalışmasının en temel özelliği bir ya da birkaç durumun derinlemesine araştırılmasıdır. Başka bir deyişle bu yöntemde bir duruma ilişkin etkenler (ortam, bireyler, olaylar, süreç vb.) bütüncül bir yaklaşımla araştırılır ve ilgili durumu nasıl etkiledikleri ve ilgili durumdan nasıl etkilendikleri üzerine odaklanılır.³⁵

Araştırma konusuyla ilgili literatür incelemesinin yanı sıra araştırmanın gerçekleştirildiği okulda kullanılan 4. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabı³⁶ “doküman inceleme yöntemi” kullanılarak incelenmiştir. Öğrenciler doğal ortamlarında iken (sınıfta) ve araştırmacının da ortama katıldığı “katılımcı gözlem” yöntemi ile veriler toplanmaya çalışılmıştır. Öğrencilerin rahat ve doğal hareket edebilmeleri için ortama fazla müdahale edilmemesi amacıyla hadislere ilişkin öğrenci yorumları ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınmıştır.

Araştırmada öğrencilere konu işlenişi sırasında yorumlatılan 25 hadise yönelik toplanan veriler betimsel analiz yöntemi kullanılarak ortak özelliklerine göre sınıflandırılmıştır. İçerik analizi yöntemi ile de veriler derinlemesine analiz edilmiş ve bu yorumların arkasındaki olası faktörler (cinsiyet, soyut kelimeler, mecaz anlam, okuduğunu anlama becerisi, kavram bilgisi vb.) irdelenmiştir. Böylelikle çalışmamızda “sistematik veri analizi” kullanıldığını söyleyebiliriz.³⁷

Araştırma örneklemini oluşturan 2 sınıfta eğitim gören 50 öğrenci hadislerin anlaşılması üzerinde etkili olacağı düşünülen okuma-yazma, okuduğunu anlama ve dili etkili kullanma becerileri açısından sınıf öğretmeniyle de müzakere edilerek değerlendirilmiştir. 29 kız ve 21 erkek öğrencinin tamamının okuma yazma bildikleri, okuduğunu anlama hususunda genel olarak başarılı oldukları, kelime dağarcıklarının içinde buldukları sınıf ve yaş seviyesinde beklenenden az olan 4 öğrencinin bulunduğu tespit edilmiştir. Zihinsel gelişim olarak somut işlem düzeyinde olan öğrencilerin zaman zaman soyut konuları ve mecaz anlatım içeren metinleri anlamakta güçlükler yaşadıkları tespit edilmiştir.

Çalışmamıza konu olan hadisler, araştırmanın yapıldığı okulda ders kitabı olarak okutulan, Yıldırım Yayınları tarafından hazırlatılan 4. Sınıf DKAB ders kitabında yer alan hadislerdir. Çalışma, araştırmacının öğretmen olarak görev yaptığı

³³ Heinz Streib, “James Fowler”, *Encyclopedia of Religious and Spiritual Development*, ed. Elizabeth M. Dowling & w. George Scarlett (USA: Sage Publications, 2006), 167-169.

³⁴ Hüseyin Peker, *Din Psikolojisi* (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2003), 169.

³⁵ Ali Yıldırım-Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2013), 8

³⁶ Recai Doğan, *İlköğretim DKAB 4. Sınıf Ders Kitabı* (Ankara: Yıldırım Yayınları, 2014).

³⁷ Yıldırım-Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 253- 272.

Konya İli Selçuklu İlçesine bağlı Mehmet Akdoğan Ortaokulu'nda 2014-2015 eğitim yılında öğrenim gören 50 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. Hadislerin öğrencilerce nasıl algılandığı ortaya konulmaya ve yanlış anlamaların muhtemel sebepleri irdelenmeye çalışılmıştır. Öğrencilerin sosyal, ekonomik ve kültürel çevrelerinden kaynaklanan sebepler üzerinde durulmamıştır. Hadis metninin ifade biçimi, kavram bilgisi, okuduğunu anlama becerisi gibi bilişsel sebepler üzerinde durulmuştur. Ayrıca 2018 yılında yapılan program değişikliği sonrası Milli Eğitim Yayınevi ve Tutku Yayınevi tarafından hazırlanan 4. Sınıf Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi kitapları incelenmiştir. Çalışmamızda incelediğimiz 25 hadisten 4'ü her iki kitapta ortak olmak üzere her bir kitapta 7'şer hadise yer verildiği tespit edilmiştir.³⁸ Bulgular kısmında bu iki ders kitabı ile yapılan karşılaştırmalara da değinilmiştir.

3. Bulgular ve Yorumlar

Yukarıda belirttiğimiz örneklem çerçevesinde ders kitabında yer alan 24 hadise yönelik öğrenci algı düzeyleri araştırılmış, incelenen bu hadislerle yönelik öğrenci yorumları sistematik bir tasnife tabi tutularak tahlil edilmiştir. Ancak makalenin sınırlılığı göz önüne alındığında bu verilerin tamamına bir yer vermek mümkün görünmemektedir. Bu nedenle biz yaptığımız tasnifte her bir başlığı en iyi temsil ettiğini düşündüğümüz hadislerle ve öğrenci görüşlerine yer vermekle yetineceğiz.

Okuduğunu anlama becerisi okuyucunun yazılı dildeki sembolleri tanıma ve algılamasına, dilsel bilgisine, zihinsel becerilerine ve dünya ile ilgili (sosyal) becerilerine dayanmaktadır. Okuduğunu anlama bir metindeki sözcük veya kavramları seslendirme veya ezberleme değil, yazıya geçirilmiş, anlamlandırılmış, sözcük, kavram, cümle, paragraf veya metinlere can verme, bunları algısal veya yargısal bir takım işlemlerden geçirerek, yeniden anlamlandırma işlemidir.³⁹

Bir metnin anlaşılması yukarıda da değinildiği gibi birçok zihinsel beceri gerektiren karmaşık bir süreçtir. Bu süreçte dinî metinlerin anlaşılmasını diğer metinlere göre daha zor hale getiren husus dinî kavramların bilinmesindeki eksikliklerdir. Bir ayet veya hadis içerisinde geçen dinî kavramlar tam olarak bilinmediği ya da yanlış bilindiği takdirde ayet veya hadisten yanlış çıkarımlarda bulunmak kaçınılmaz olmaktadır. Çalışmamızda bazı hadislerin, hadiste geçen kavramların bilinmesindeki eksikliklerden kaynaklı olarak yanlış anlaşıldığı tespit edilmiştir.

Bilginin en temel parçaları olan kavramlar, doğru bilgi edinmede önemli rol oynamaktadır. Dini konulardaki ihtilafların çoğu, kavramlara farklı anlamlar yüklenmesinden kaynaklanmaktadır. Sistemli din eğitimi açısından dinî kavramların öğretimi ve bu kavramlar arasındaki ilişkilerin kurulması önem arz etmektedir. Ayrıca bireyin bir alanda düşünme becerilerinin gelişmesinde de alandaki kavramlara

³⁸ Bkz. Bekir Pınarbaşı, *İlkokul Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4 Ders Kitabı* (Ankara: Tutku Yayıncılık, 2018), 17,20, 61, 106, 111, 117. Hulusi Yiğit vd., *İlkokul Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı* (Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2020), 16, 17, 25, 52, 68, 105, 115.

³⁹ Cevdet Epcapan, "Okuduğunu Anlama Stratejilerine Genel Bir Bakış", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 2/6 (2009), 209.

hâkimiyeti belirleyici olmaktadır. Dinî metinlerin doğru anlaşılması ve yorumlanması da kavram bilgisiyle yakından ilişkilidir.⁴⁰

Çalışmamızda kavram bilgisinin hadislerin anlaşılmasındaki kilit rolünü ortaya koyan en çarpıcı örnek, *“İnsanlara teşekkür etmeyi bilmeyen Allah’a da şükredemez”*⁴¹ hadisidir. Hadise ilişkin yorumlardan bazıları aşağıda verilmiştir.

“—Allah bana bir şey verdiğinde ben ona teşekkür etmezsem Allah da bana şükretmez.”

“—İnsanlar teşekkür etmeyi bilmezse Allah da onlara şükretmez.”

Yukarıdaki yorumlara bakıldığında şükretme eyleminin kime yapılacağı ve kim tarafından yapılacağı konusunda bir kafa karışıklığı olduğu anlaşılmaktadır. Öğrencilerin şükretme eyleminin insandan Allah’a yönelen bir eylem olduğu konusunda bilgilendirilmeye ihtiyaç duydukları anlaşılmaktadır.

Yine bu hadise ilişkin öğrencilerin;

“—Bir kişi Kur’an okumayı bilmiyorsa ve dinî bilgileri yoksa Allah’a şükretmez.”

“—Bir insan teşekkür etmeyi bilmiyorsa Kur’an kurslarına gidip öğrenebilir. Öğrendiğinde Allah’a şükretmeli ve insanlara teşekkür etmelidir.”

Şeklindeki yorumlarına bakıldığında hadiste geçen “bilmek” kavramının “bilgi sahibi olmak” anlamında değerlendirildiğini görmekteyiz. Bu yorumu yapan öğrencilerin hadiste geçen “bilmek” sözcüğünün “alışkanlık edinmek, âdet haline getirmek” anlamında kullanıldığını fark edemedikleri anlaşılmaktadır.

Öğrencilerin geneli bu hadisi yorumlamakta zorluk çekmişlerdir. Ancak bazı öğrencilerin aşağıdaki yorumlarına bakıldığında, şükretmenin kendisine verilen nimetin kıymetini bilmek ve Allah’a minnet duymak olduğunu, şükretmemenin nankörlük anlamına geldiğini bildikleri anlaşılmaktadır. Ayrıca teşekkür etmekle, şükretmenin ortak bir tavrın sonucu olarak algılandığı da görülmektedir.

“—Ben bu hadisten nankörlüğü anlıyorum. Nankör insanlar Allah’a şükretmez, insanlara da teşekkür etmez.”

“—Bir iyilik yapıldığında teşekkür etmeyen Allah’ın kendisine verdikleri için de şükretmez.”

“—İnsanlara teşekkür etmeyen, kibar davranmayanlar, Allah’a da şükretmez.”

2018 yılında yapılan program değişikliği sonrası Tutku Yayıncılık tarafından hazırlanan 4. Sınıf ders kitabında da “Hamd ve Şükür” konu başlığı altında yukarıdaki hadise yer verilmiştir. Konu anlatımı dışında “Not edelim” etkinliği adı altında yer verilen hadise yönelik her hangi bir açıklama ya da soruya değinilmediği dikkat çekmektedir. Konu anlatımında hamd ve şükür

⁴⁰ Hasan Çetinel, Kavram Olgusu; Dini Kavramların Öğretimi, Önemi Ve Sınırlılıkları Üzerine”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 47 (2019), 101-107.

⁴¹ Doğan, *İlköğretim DKAB 4. Sınıf Ders Kitabı*, 12.

kavramlarına yönelik açıklamalar yapılmakla birlikte teşekkür kavramına ve bu kavramın şükür kavramı ile olan ilişkisine değinilmemiştir.⁴²

Kavram bilgisinin hadisleri anlamadaki etkisini göstermesi bakımından ele alınması gereken bir diğer hadis ise “*Güzel söz sadakadır.*”⁴³ Hadisidir. Bu hadisten ne anladıkları sorulduğunda sınıfta bir sessizlik olmasından ve kararsız ve şaşkın bir şekilde sağa sola bakmalarından öğrencilerin zihinlerindeki sadaka kavramı ile güzel sözün sadaka olmasını bağdaştıramadıkları anlaşılmıştır.

Bu sebeple hadisin yorumlanmasına başlamadan önce öğrencilere “*sadaka nedir?*” sorusu yöneltilmiştir. Bu soru ile öncelikle sadaka kavramının nasıl anlaşıldığı ile ilgili bilgi edinilmeye çalışılmıştır. Bu soruya verilen tüm cevaplardan, sadakanın “maddi bir yardımda bulunma” olarak anlaşıldığı görülmüştür. Bunun üzerine “Maddi yardımların dışında da sadaka olmaz mı?” sorusu yöneltilerek hadisi doğru anlamaları için ipucu verilmeye çalışılmıştır.

Soru üzerine “—*Sadaka iyiliktir, maddi olmayan iyilikler de sadakadır. Örneğin; selamlaşmak, hal hatır sormak*” yanıtları verilmiştir. Bu yanıtlardan sonra tekrar hadisten çıkarımda bulunmaları istenmiştir. Verilen yanıtların çok az olması ve içlerinden yalnızca bir kaç dışında geriye kalan tüm yorumların maddi yardım şeklinde yapılan sadakaya örnek olması, somut işlemler döneminde bulunmaları sebebiyle maddi olmayan yardım, iyilik ve güzellikleri sadaka olarak düşünmekte zorlandıklarını ortaya koymuştur.

Hadisler içerisinde geçen kavram hakkında bilgi sahibi olunmamasının, hadislerden çıkarımlarda bulunamama sebebi olduğunu göstermesi bakımından incelediğimiz bir diğer hadis de “*Allah çirkin ve kötü söz sahiplerini kınar.*”⁴⁴ Hadisidir. Öğrencilere bu hadisten ne anladıkları sorulduğunda “*kınamak nedir?*” diyerek öğretmene soru yöneltilmişlerdir. Bu soru üzerine öğrencilerden ders kitabının arkasındaki sözlük bölümüne bakmaları istenmiştir. Ancak sözlük bölümünde kınamak kelimesinin anlamına yönelik herhangi bilgiye rastlanmamıştır. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarında dinî kavramların ve öğrencilerin gelişim özellikleri sebebiyle anlamını bilemedikleri kelimelerin açıklamalarına yer verilmesinin bir ihtiyaç olduğu başka çalışmalarda da dile getirilen bir eksikliklerdir.⁴⁵

Öğrencilerin “kınamak” sözcüğünün anlamını bilmediklerinin fark edilmesi üzerine örnek olaylar ve diyaloglarla kınamak fiilinin “hoş karşılamamak, ayıplamak, beğenmemek, onaylamamak” anlamlarına geldiğini anlamaları sağlanmıştır. Açıklamalardan sonra öğrencilerin yaptıkları yorumlardan öne çıkanları şöyle sıralamak mümkündür.

“—*Kötü söz söylediğinde insanlar üzülebilir, senden uzaklaşırlar, eleştirilirsin.*”

“—*Çirkin söz söylersek arkadaş olmayabilirler.*”

“—*Kötü söz söylersen seni kınarlar.*”

⁴² Pınarbaşı, *İlkokul Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4 Ders Kitabı* (Ankara: Tutku Yayıncılık, 2018), 20.

⁴³ Doğan, *İlköğretim DKAB 4. Sınıf Ders Kitabı*, 23.

⁴⁴ Doğan, *İlköğretim DKAB 4. Sınıf Ders Kitabı*, 23.

⁴⁵ Salih Aybey, “Din Eğitiminde Verimliliği Sağlayan Önemli Bir Etken: Din Dili”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 23/1(2018), 175.

Yukarıdaki yorumlardan, öğrencilerin Allah'ın kınamasından daha çok somut olarak müşahede ettikleri insanların eleştirilerine odaklanmakta oldukları anlaşılmaktadır. Bu durum bu yaş çocuklarının görünen, yaşanan, şahit olunan üzerinden yorum yaptıklarının bir kanıtıdır. Bu durum, derslerde daha çok somut konulara yer verilmesinin ve örneklerin günlük hayat içinden seçilmesinin öğretimde daha etkili olacağına bir göstergesi olarak yorumlanabilir.

Kanaatimizce bu hadis yerine başka bir hadisin tercih edilmesi yahut kınamak kelimesinin yanına parantez içi açıklamaların yapılması faydalı olacaktır. Örneğin hadis metninin "*Yüce Allah çirkin söz sahiplerini (ayıplar) kınar.*" şeklinde verilmesi mümkündür. Ayrıca konuyla ilgili başka hadislerin de tercih edilmesi söz konusu olabilir. Bunlardan biri olan "*Özür dilemek zorunda kalacağın bir sözü söyleme!*"⁴⁶ Hadisi gayet açık ve öğrenciler tarafından kolaylıkla anlaşılacak bir hadistir.

Yukarıda da değinildiği gibi hadislerin anlaşılmasında kilit rol oynayan dinî kavramların öğrencilerin seviyelerine uygun bir şekilde sunulması, hadisin ana fikrinin anlaşılması açısından büyük önem arz etmektedir. İnanç öğrenme alanında incelenen "*Allah'a... inanan ya hayır (güzel) konuşsun ya da sussun!*"⁴⁷ Hadisi bu hususta güzel bir örnektir. Hadis metninde verilen parantez içi açıklamanın, hadisin doğru bir şekilde anlaşılmasında büyük rolü olduğu düşünülmektedir. Zira bu hususta daha önce yapılan benzer bir çalışmada 5. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi kitabında yer alan ve Kadir suresinde geçen "*bin aydan hayırlıdır*" ifadesindeki "hayır" sözcüğünün öğrenciler tarafından anlaşılmadığı ifade edilmiştir.⁴⁸ Bizim incelediğimiz hadiste ise parantez içinde yapılan açıklamayla hadis metni öğrencilerin algı düzeylerine ve dil gelişimlerine uygun hale getirilmiş ve olası yanlış anlamaların önüne geçilmiştir. Öğrenciler tarafından bilinmeme ya da anlaşılama ihtimali olan kavramların yer aldığı diğer hadisler için de parantez içi açıklamaların faydalı olacağı anlaşılmaktadır.

Araştırmamız sırasında incelenen hadisler arasında soyut kelimeler içeren hadislerin daha zor anlaşıldığı gözlenmiştir. Örneğin; "*temizlik imandandır*" hadisi, toplumda çok bilinen ve kısa olduğu için hatırd tutması kolay olduğundan dolayı öğrencilerin gerek ebeveynlerinden gerekse öğretmenlerinden çok sık duydukları bir hadistir. Buna rağmen öğrenciler bu hadisi yorumlamakta çekimser kalmışlardır. Sınıf içerisindeki diyaloglardan "iman" kavramının, soyut düşünme becerileri henüz tam gelişmemiş olan 4. Sınıf öğrencileri için hadisin anlaşılmasını güçleştirdiği anlaşılmıştır. Hadis metni içerisinde öğrencilerin algı düzeyine uygun olmayan bir kavramın yer almasının, anlaşılma açısından zorluk yarattığı başka araştırmacılar tarafından da tespit edilmiştir. Konuyla ilgili yapılan başka bir araştırmada, 5. Sınıf öğrencilerinin "*Her yedi günde bir gusül edip, başını ve bedenini yıkamak her Müslüman üzerinde Allah'ın bir hakkıdır.*" Hadisinin beden temizliği boyutunu

⁴⁶ İbn Mâce, *Sünen*, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Kahire: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1975), "Zühd", 15 (No: 4171).

⁴⁷ Doğan, *İlköğretim DKAB 4. Sınıf Ders Kitabı*, 23.

⁴⁸ Sümeyra Bilecik, *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4. ve 5. Sınıf Ders Kitaplarındaki Ayet Çevirilerinin Öğrenci Algı Düzeylerine Göre İncelenmesi* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012), 34.

anlamalarına rağmen, metinde geçen “Allah hakkı” kavramını açıklamakta zorlandıkları ifade edilmiştir.⁴⁹

Öğrencilere “iman” kavramı, iman–İslâm ilişkisi ve mü’min bireylerin özellikleri hakkında bilgi verilerek kavram somutlaştırılmaya çalışılmıştır. Buna ek olarak konu, soru cevap etkinliği ile pekiştirilmeye çalışılmış ve etkinlik sonrasında hadisle ilgili yorumlar alınmıştır. Öğrencilerden biri “—İmanlı olan temizdir.”; Diğeri ise “—Allah temiz olmamızı istediği için temiz olmak ta imandandır.” Diyerek temiz olmanın, Allah’a iman eden kişinin sahip olması gereken özelliklerden olduğunu ifade etmişlerdir.

“Temizlik imandandır.” Hadisi içerisinde geçen iman sözcüğünün zorluğundan öğrencileri kurtaran bir diğer faktör; bu hadisle aynı sayfada verilen “Allah temizdir, temizliği ve temiz olanları sever.” Hadisidir. Bu hadis, “Temizlik imandandır.” Hadisinin anlaşılmasına önemli bir katkı sağlamıştır. İki hadisi peş peşe okumaları ve daha sonra yorum yapmaların istendiğinde söz almak için parmak kaldıran öğrenci sayısı artmıştır. Çünkü “Allah temizdir, temizliği ve temiz olanları sever.” Hadisi öğrencilerin zihinlerinde temiz olmamızı isteyen Allah ile inandığımız (iman ettiğimiz) Allah arasında bir eşleştirme yapılmasını sağlamıştır:

“—Temizlik imandandır. Çünkü temiz olmamızı Allah istemiştir.”

“—Allah temiz olmamızı, giysilerimizi temiz tutmamızı istemiştir. Bu yüzden temizlik imandan gelir.”

Öğrencilerin bu yorumlarına bakıldığında temizlik ve iman arasındaki irtibatın sağlandığı anlaşılmaktadır. Görüldüğü gibi soyut kelimeler içeren hadislerin anlaşılması bilişsel olarak somut işlem düzeyinde öğrenciler için kolay olmamaktadır. Bu noktada soyut kavramlar içeren ayet ve hadislerin anlaşılması için ders öğretmenlerinin daha fazla çaba göstermesi ve ders kitaplarının içeriklerinin de bu doğrultuda hazırlanması gerektiği anlaşılmaktadır. 2018 yılında yapılan program değişikliği sonrası Milli Eğitim Yayınevi tarafından hazırlanan ders kitabında bu hadis yerine “Temizlik imanın yarısıdır.”⁵⁰ Hadisi tercih edilmiştir. Kitapta hadisin devamında “Allah’a inanan bir kimsenin temiz olması gerektiği” ifadesi ile hadis içerisinde geçen “iman” kavramı dolayısıyla öğrencilerin yaşayacakları zorluk büyük oranda giderilmiştir.

4. Sınıf DKAB ders kitabı içerisinde geçen bazı hadislerin, kitapta yer alan diğer hadislere göre öğrenciler tarafından daha rahat anlaşıldığı gözlenmiştir. Öğrencilerin derse olan ilgilerini de artırdığı gözlenen bu hadislerin ortak özelliği bir olay kurgusu şeklinde sunulmuş olmalarıdır.

Öğrencilerin dinî gelişim dönemleri incelendiğinde ifade edildiği gibi bu yaş çocukları arasında dinî anlatılar ve hikâyeler ilgiyle karşılanmaktadır. Din öğretiminde hikâyelerin kullanılması, soyut konuların somutlaştırılmasına katkı

⁴⁹ Sümeyra Bilecik, “Hz. Muhammed’in Hayatı 5. Sınıf Öğretim Materyali “Temizlik” Ünitesindeki Hadis Çevirilerinin Öğrenci Algı Düzeyine Uygunluğunun İncelenmesi” *Marife* (Yaz 2013), 56.

⁵⁰ Hulusi Yiğit vdğ. *İlkokul Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı* (Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2020),105.

sağlamasının yanında, özdeşleşme, örnek alma ve empâti kurma gibi duygusal boyutları sebebiyle de oldukça etkili bir yöntemdir.⁵¹

Örnek olay incelemesi olarak kabul edilebilecek hadis metnlerinin yorumlanması sırasında öğrencilerin istekliliği, kendilerini ifade etmedeki rahatlıkları ve duygusal olarak etkilenme durumları dikkat çekmektedir.

4. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabının “Temizlik” ünitesi içerisinde geçen hadis bir örnek olay olarak değerlendirilebilecek niteliktedir. Misafiri temiz ve düzenli bir şekilde karşılama hususunda örnek olarak verilen hadis ders kitabında şöyle anlatılmıştır:

“Bir gün Peygamberimizin evine konuklar geldi. Hanımı Hz. Ayşe onları içeri aldı ve Peygamberimize haber verdi. Peygamberimiz ellerini yıkadı. Bir ayna bulup saçlarını, giysilerini düzeltti. Güzel kokular süründü. Bunu gören hanımı Hz. Ayşe ‘Ya Resulallah sen de mi süsleniyorsun?’ deyince Sevgili Peygamberimiz:

‘Evet Ayşe. Allah, dostlarının yanına giderken temizlenen ve kendine dikkat edenleri sever’ buyurdu.”⁵²

Öğrencilerimizin bu hadis metnine yönelik yaptıkları yorumlardan bazıları aşağıda verilmiştir.

“—Misafir geldiğinde evimizin ve bedenimizin temizliğine dikkat etmeliyiz.”

“—Birinin yanına giderken güzel kokmalı, temiz ve düzenli olmalıyız.”

“—Temiz olanların yanına herkes gelir, kirli olanların yanına kimse gelmez.”

“—Temiz olanları ve kendine dikkat edenleri Allah sever.”

“Temiz olursak Allah bizi sever, misafirimiz de memnun olur, onu günlük kıyafetle karşılayamayız.”

“—Misafirimiz karşı kötü kokmamak için temiz giyinmeli ve güzel kokular sürünmeliyiz. Böylece onlara değer verdiğimizizi göstermiş oluruz.”

Öğrencilerin yaptığı yorumlardan Allah’ın temiz insanlara değer verdiğini, Peygamberimizin temiz ve güzel kokular sürünerek insanları karşılamayı tavsiye ettiğini, misafiri temiz kıyafetlerle, güzel kokularla karşılamanın misafire değer vermek olduğunu anladıkları görülmektedir.

Olay kurgusu ile öğrencilere sunulan diğer bir hadis ise “Sevgi, Dostluk ve Kardeşlik” ünitesinde geçmektedir. Bu ünitenin ilk konusu içerisinde, tüm canlıları sevmenin gerekliliğini göstermesi bakımından aşağıdaki hadis metnine yer verilmiştir.

“Bir adam yolda yürürken çok susadı. Yol üzerinde bir kuyuya rastladı. Kuyuya inip su içti. Suyunu içtikten sonra kuyudan çıkınca susuzluktan dili dışarıya sarkmış bir köpek gördü. Köpek kuyuya inemiyor, kuyunun başında bekliyordu. Adam, kendi kendine ‘Bu köpek de susamış.’ Deyip köpeğe su içirdi. Yüce Allah bu kişinin davranışından memnun kaldı.”⁵³

⁵¹ Muhiddin Okumuşlar, “Din Eğitiminde Etkin Bir Yöntem Olarak Hikâye”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 21/21 (2006), 237-240.

⁵² Doğan, *İlköğretim DKAB 4. Sınıf Ders Kitabı*, 32.

⁵³ Doğan, *İlköğretim DKAB 4. Sınıf Ders Kitabı*, 79.

Öğrenciler yukarıdaki hadisten duygusal olarak çok etkilendiklerini beden dilleri ve birkaç örneği aşağıda verilen yorumları ile göstermişlerdir.

“—Tüm canlıları koruyup sevmeliyiz. Ben de mangal yaptıktan sonra arta kalan etleri ve kemikleri köpeklere atarım.”

“—Bu adam ince düşünceli ve iyi biriymiş. Ben de olsam aynısını yapardım.”

“—Biz de yolda aç bir köpek görsek, onu doyurursak sevap kazanırız.”

“—Her gördüğümüz canlıya yardım etmeliyiz. Ben de kuşlara yuva yaptım.”

Öğrencilerin hadiste ifade edilen olay ile duygusal bir yakınlık kurduklarını, başka canlıların da bizim gibi ihtiyaçları olduğunu ve yardıma muhtaç olduklarını anladıklarını ve onlarla empâti kurduklarını görmekteyiz. Her can taşıyana yapılan iyiliğin sevap olduğunun yalnız bilgisine ulaşmadıklarını, aynı zamanda bunu içselleştirdiklerini de söylemek mümkündür.

Buraya kadar verdiğimiz örnekler çocukların bilişsel gelişim düzeyleri ve kavram bilgilerinin hadisleri anlama düzeyleri üzerindeki etkilerini gösteren örneklerdir. Yaptığımız araştırmanın bir bölümü de ders kitabındaki öğrenme alanlarına göre hadislerin anlaşılma düzeyine yöneliktir. 4. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabındaki üniteler sırasıyla inanç, ibadet, Hz. Muhammed (s.a.v.), Kur'an ve yorumu, ahlak, din ve kültür öğrenme alanlarına göre sıralanmıştır.⁵⁴ İnanç öğrenme alanında 7, ibadet öğrenme alanında 10, ahlak öğrenme alanında 4, din ve kültür öğrenme alanında 4 hadis incelenmiştir.

İnanç öğrenme alanındaki yedi hadisten üç tanesi öğrencilerin büyük bir kısmı tarafından doğru algılanamamıştır. Dinin üç temel esası olan inanç, ibadet ve ahlak arasında en soyut konuların inançla ilgili olduğu düşünüldüğünde bu durumun doğal karşılanması gerekir.

İnanç öğrenme alanında yer alan hadislerin öğrencilerin algı düzeylerinin üzerinde olduğunu söylemek mümkündür. Bu hadislerden doğru çıkarımlarda bulunmaları için öğrencilere daha fazla rehberlik yapılması gerekmektedir.

Öğrenme Alanı	Hadis Sayısı	Hadis Metinleri
İnanç	7	1. “İnsanlara teşekkür etmeyen Allah’a da şükredemez.” 2. “Allah’a... inanan ya hayır (güzel) konuşsun ya da sussun.” 3. “Ben güzel ahlakı tamamlamak için gönderildim.” 4. “Sizin bana en sevimliniz ahlakı en güzel olanınızdır.” 5. “Güzel söz sadakadır.” 6. “Yüce Allah çirkin ve kötü söz sahiplerini kınar.” 7. “Müminlerin iman yönünden en olgunları, ahlakı en iyi olanlarıdır. Bunlar insanlarla iyi geçinirler. İyi ilişkiler kurarlar, kendileriyle de iyi ilişkiler kurulur. Başkalarıyla iyi ilişkiler

⁵⁴ Doğan, *İlköğretim DKAB 4. Sınıf Ders Kitabı*, 6-7.

		kuramayan ve kendileriyle de iyi ilişkiler kurulamayan (geçimsiz) kişilerde hayır yoktur.” ⁵⁵
--	--	--

Tablo1. İnanç Öğrenme Alanında İncelenen Hadisler

İbadet öğrenme alanında verilen 10 hadisin biri hariç, tamamı kolaylıkla anlaşılmiştir. Bu başlık altında verilen “Temizlik imandandır” hadisini yorumlamakta öğrencilerin zorluk yaşadıkları gözlenmiştir. Bu hadisle ilgili zorluğun yukarıda anlatıldığı gibi, soyut bir kavram olan “iman” kavramından kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

Öğrenme Alanı	Hadis Sayısı	Hadis Metinleri
İbadet	10	<ol style="list-style-type: none"> 1. “Temizlik imandandır.” 2. “Allah temizdir, temizliği ve temiz insanları sever.” 3. “Eğer müminlere güçlük vereceğini düşünmeseydim her namaz vaktinde onlara misvak kullanmalarını (dişlerini fırçalamalarını) emrederdim. 4. “Evet Ayşe, Allah dostlarının yanına giderken temizlenen ve kendine dikkat edenleri sever.” 5. “Allah, temiz insanları sever. Bu nedenle hemen temizlensin... Temiz elbiseler giyinsin. Halkın içine, onları rahatsız edecek bir kılıkla çıkmasın. Müslümana yakışan temiz olmaktır.” 6. “Yüce Allah, ağaç diken bir kimseye diktiği ağaçtan çıkan meyve kadar sevap yazar.” 7. “Yolları ve gölgelikleri, insanların oturup dinlendikleri yerleri kirletmekten sakının.” 8. “Hastalık gelmeden önce sağlığın kıymetini biliniz.” 9. “Kalbi temiz, sözü doğru olandır.” 10. “Söz vermek borç vermek gibidir”⁵⁶

Tablo 2: İbadet Öğrenme Alanında İncelenen Hadisler

İbadet öğrenme alanında temizlik ünitesine yer verilmektedir. Ünite içerisinde kişisel temizlik, çevre temizliği, temizlik-sağlık ilişkisi, manevî temizlik ve dinimizin temizliğe verdiği önem anlatılmaktadır. Konunun somut olmasının yanı sıra diğer derslerden temizlik hususunda bilgiler edinmiş olmaları, aile ve sosyal çevrelerinde de konuya vurgu yapılıyor olması öğrencilerin bu ünite ile ilgili daha fazla yorum yapmalarına olanak sağlamıştır.

Öğrencilerin çoğunluğu temizlik denilince, dış temizliği anlsa da bazı öğrenciler iç temizliğe (kalp temizliği/manevi temizlik) de dikkat çekmişlerdir. Somut işlem döneminde olmalarına rağmen sınıf seviyesinin üstünde olan bu öğrencilerin paylaşımları diğer öğrencilerin de ufkunu genişletmiştir. Akran öğrenmesi olarak

⁵⁵ Doğan, *İlköğretim DKAB 4. Sınıf Ders Kitabı*, 12 - 25.

⁵⁶ Doğan, *İlköğretim DKAB 4. Sınıf Ders Kitabı*, 30 - 39.

nitelenen bu durumdan faydalanmak için öğrencilerin öğrenme-öğretme faaliyetine aktif katılımlarını sağlamak gerekmektedir. Ancak öğretmenin sürekli kendisinin konuştuğu, öğrencilerine söz vermediği sınıflarda akran öğrenmesi daha az gerçekleşmektedir.

Temizlik ve sağlık ilişkisinin ele alındığı “Temizlik Sağlığım İçin Önemlidir.” konu başlığı altında verilen “...Hastalık gelmeden önce sağlığın kıymetini biliniz...”⁵⁷ Hadisi de öğrenciler tarafından her yönüyle anlaşıldığını düşündüğümüz hadislerdendir. Hadisin orijinal metninde yer alan “Yaşlılık gelmeden gençliğin, fakirlik gelmeden zenginliğin, meşguliyet gelmeden boş vaktin ve ölüm gelmeden hayatın kıymetini biliniz.”⁵⁸ İfadelerine yer vermeksizin öğrencilere sunulmuş olması öğrencilerin hadisin diğer detaylarında boğulmasını engellemiştir. Zira hadiste sadece verilmek istenen mesajı ifade eden cümleyle yetinilmesi ve hadisin diğer kısımlarına işaret etmek üzere başına ve sonuna üç nokta eklenmesi daha sade ve anlaşılır bir ifade biçimi oluşturmuştur:

“—Mesela hasta olunca pis yerlerden uzak durmamız gerektiğini anlarız.

Hasta olunca okuldan uzak kalırız, bir yere gidemeyiz, evde sıkışıp kalırız.”

“—Sağlığımıza dikkat etmeli, dengeli beslenmeliyiz, pis yerlerde dolaşmamalıyız, hasta olunca iş işten geçecek.”

“—İlk önce sağlığın yerindeyken dikkat et, pis yerlerde oturma, hasta olunca da keşke bunları yapmasaydım diyerek dövünüp durma.”

Öğrencilerin bu hadise yönelik yapmış oldukları yorumlardan birkaçı yukarıda verilmiştir. Bu yorumlara baktığımızda mutlu bir hayat sürmek için sağlığın ve sağlıklı olmak için de temizliğin önemini kavradıkları anlaşılmaktadır. Hadis metinlerinin konuyla ilgili olmayan kısımlarına yer verilmemesinin, özellikle küçük çocukların hadislerin vermek istediği mesaja ulaşmalarını kolaylaştıran bir faktör olduğu anlaşılmaktadır.

Ahlak öğrenme alanında incelenen 4 hadiste verilmek istenen mesajın, bu hadisler birkaç öğrenci tarafından yanlış yorumlanmasına rağmen, öğrencilerin geneli tarafından anladıkları gözlenmiştir. Ahlak öğrenme alanında yer alan “Sevgi, Dostluk ve Kardeşlik” ünitesi içerisinde, genel olarak Müslümanların birbirlerini sevmelerinin, aralarındaki ilişkileri güçlendirmelerinin, selamlaşmayı yaygınlaştırmalarının, birbirlerine ve diğer canlılara karşı iyilikte bulunmalarının dinimizin tavsiyesi olduğuna değinilmiştir.

Din ve kültür öğrenme alanında aile ilişkileri ele alınmıştır. Eşlerin birbirlerine ve çocuklarına karşı tutum ve davranışlarının nasıl olması gerektiğine ve çocuklarına karşı sorumluluklarına dikkat çekilmiştir. Aile içi ilişkilerle ilgili aşağıdaki tabloda gösterilen 4 hadisten ilk üçü tüm öğrenciler tarafından kolaylıkla anlaşılırken, 4. Hadisin yorumlanmasında öğrenciler aynı başarıyı gösterememişlerdir.

Öğrenme Alanı	Hadis Sayısı	Hadis Metinleri
---------------	--------------	-----------------

⁵⁷ Doğan, *İlköğretim DKAB 4. Sınıf Ders Kitabı*, 38.

⁵⁸ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, el-Câmi‘u’s-şâhîh, nşr. Muhammed Züheyr b. Nasr (b.y.: Dâru Tavki‘n-Necât, 1422/2001), “Rikak” 3.

Ahlak	4	<p>1. "Allah'a yemin ederim ki, iman etmedikçe cennete giremezsiniz. Birbiriniz sevmedikçe de gerçek anlamda iman etmiş olmazsınız. Yaptığınız takdirde birbirinizi seveceğiniz şeyi size bildireyim mi? Aranızda selamı yaygınlaştırın."</p> <p>2. "Bir adam yolda yürürken çok susadı. Yol üzerinde bir kuyuya rastladı. Kuyuya inip su içti. Suyunu içtikten sonra kuyudan çıkınca susuzluktan dili dışarıya sarkmış bir köpek gördü. Köpek kuyuya inemiyor, kuyunun başında bekliyordu. Adam, kendi kendine "Bu köpek de susamış." deyip köpeğe su içirdi. Yüce Allah bu kişinin davranışından memnun kaldı."</p> <p>3. "Birbirinizle ilgiyi kesmeyin, birbirinize sırt çevirmeyin, birbirinize kin tutmayın, haset etmeyin. Ey Allah'ın kulları kardeş olun! Bir Müslümanın üç günden fazla kardeşiyle küs kalması helal olmaz."</p> <p>4. "Biriniz kendisi için istediğini Müslüman kardeşi için de istemedikçe gerçek anlamda iman etmiş sayılmaz."⁵⁹</p>
Din ve Kültür	4	<p>1. "Çocuklarınıza hoşça davranın ve onları güzel terbiye edin."</p> <p>2. "Eşine nazik davranan müminler imanı en mükemmel olanlardır."</p> <p>3. "Erkek hanımına; hanım da kocasına sevgiyle baktıklarında Allah da onlara rahmet ve sevgiyle bakar..."</p> <p>4. "Hiçbir anne ve baba, çocuklarına güzel edep ve terbiyeden daha faydalı bir bağışta bulunamaz."⁶⁰</p>

Tablo 3: Ahlak, Din ve Kültür Öğrenme Alanlarında İncelenen Hadisler

Din ve kültür öğrenme alanında öğrencilerden yorumlamalarını istediğimiz son hadis; *"Hiçbir anne ve baba, çocuklarına güzel edep ve terbiyeden daha faydalı bir bağışta bulunamaz."* Hadisidir. Bu hadis, bu başlık altında incelediğimiz diğer hadislere göre öğrencilerin bazılarının kafa karışıklığı yaşadığını gördüğümüz tek hadistir. Özellikle okuma yazma becerileri sınıftaki diğer arkadaşlarına nispetle daha geride olan birkaç öğrenci hadiste geçen "bağışta bulunmak" ifadesini bağlamı dışında değerlendirmişlerdir:

"—Anne ve baba çocuklarına edep vermeli. Edepsiz çocuklar bağışta bulunamaz."

"—Anne ve baba tek çocukları için miras bırakır. Ama herkes o mirası ister."

Yukarıdaki iki yorumdan birincisinde, öğrencimizin "bağışta bulunma" eylemini terbiye verilen çocuğun eylemi olabileceğini düşündüğü ve bu sebeple de anne ve babaların çocuklarına terbiye vermesi gerektiği sonucuna vardığı anlaşılmaktadır. İkinci yorumun sahibi öğrenci ise hadiste bir miras kavgasından bahsedildiğini düşünmektedir. Her iki yorum da hadisin vermek istediği mesajdan oldukça uzak yorumlardır.

⁵⁹ Doğan, *İlköğretim DKAB 4. Sınıf Ders Kitabı*, 78 - 88.

⁶⁰ Doğan, *İlköğretim DKAB 4. Sınıf Ders Kitabı*, 95 - 102.

Yukarıdaki hadise yönelik öğrenciler tarafından yapılan yorumların çoğunluğu hadis metnini birkaç sözcük farkla yeniden ifade etmenin ötesine geçememiştir. Kanaatimizce öğrencilerimiz, “bağışta bulunmak” kavramı ile “terbiye etmek fiili arasında bağlantı kurmakta zorlanmışlardır. Bağışta bulunmayı, günlük yaşamda daha çok maddî yardım biçiminde müşahade etmeleri ve soyut düşünme becerilerinin henüz gelişmemiş olması bu zorluğun sebebi olarak düşünülmektedir. Öğrencilerin çoğunluğu tarafından isabetli yorumlar yapılamasa da üçte birlik bir kesim hadiste verilmek istenen mesajı anlamış gözükmektedir. Aşağıda verilen örnek yorumlar da bu durumun kanıtıdır:

“—Çocuklar küçükken terbiye edilecek ki büyüyünce de terbiyeli olsunlar.

Ağaç yaş iken eğilir.”

“—Anne ve baba çocuklarına terbiye ve güzel ahlaktan başka faydalı bir miras veremez.”

“—Anne ve babalar edep ve terbiye vermeliler. Ondan daha güzel verilecek bir şey yoktur.”

Netice itibarıyla hadis metinlerinin anlaşılmasında, metin içinde soyut kavramların ve parantez içi açıklamaların yer alması etkili olduğu gibi öğrencilerin okuma becerilerinin de etkili olduğu görülmüştür. Okuma becerisini, kelimeleri akıcı ve hızlı okuma, noktalama işaretlerine ve vurgulara dikkat ederek okuma olarak tanımlamak mümkündür. Heceleyerek, duraksayarak okumalarda cümle ve paragraflarda anlatılmak istenen ana düşüncenin keşfi zorlaşmaktadır. Buna, noktalama işaretlerine dikkat edilememesi ve yanlış okumalar da eklendiğinde okunan metnin çoğunlukla anlaşılmadığı gözlenmektedir. Okuma becerisi ve okuma alışkanlığı gelişmiş öğrenciler, yalnız Türkçe dersinde değil tüm derslerde bilişsel süreçleri daha başarılı bir şekilde yönetmektedirler.⁶¹

Yukarıda da ifade edildiği gibi hadislerin yorumlanması sürecinde okuma becerileri az gelişmiş öğrencilerin zorluk yaşadıkları tespit edilmiştir. Çalışma örneklemimizi oluşturan öğrencilerimiz arasında okuma yazma bilmeyen öğrenci olmadığı için öğrenciler, okuma becerisi yönünden orta ve iyi olarak gruplandırılmıştır. Bu iki grup arasında hadislere isabetli yorum yapma açısından bir farklılık olup olmadığı incelenmiştir. Orta düzeyde okuma becerisine sahip öğrencilerin hadislerin yorumlanması sırasında, iyi düzeyde okuma becerisine sahip öğrencilerden daha az söz aldıkları gözlenmiştir. İsbetli yorum yapma açısından iki grup karşılaştırıldığında okuma becerisi orta düzeyde olanların yaptıkları yorumların % 28,5’i isabetli iken, bu oran okuma düzeyi iyi olanlarda %70’e ulaşmaktadır. Ayrıca kız öğrencilerin gerek okuma yazma gerek de hadisleri doğru yorumlama konusunda erkek öğrencilerden önde oldukları saptanmıştır. Okuma becerisini cinsiyet değişkenine göre inceleyen çalışmaların çoğunda da kızların erkeklere göre, okuma alışkanlığı ve okuduğunu anlama yönünden daha önde olduklarını teyit etmektedir.⁶² Çalışmamızda kız öğrencilerin, hadisleri anlama ve yorumlama yönünden erkek öğrencilere göre daha başarılı olduğu tespit edilmiştir.

⁶¹ Cahit Epcapan, “Okuma, Okuduğunu Anlama Becerilerinin Eğitim Sürecine Etkisi”, *Turkish Studies Educational Sciences*, 13/19 (2018), 615-630.

⁶² Akif Arslan, “Okuma Becerisi İle İlgili Makalelerde Cinsiyet Değişkeni”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 2/2 (2013), 254.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Yaptığımız çalışma göstermektedir ki, Recai Doğan tarafından hazırlanan 4. Sınıf DKAB ders kitabında yer alan hadislerin geneli, öğrencilerin algı düzeylerine uygun olmakla birlikte, hadis metinleri içerisinde soyut kavramların bulunması ve bazı hadis metinlerinin veciz (kısa ve etkili anlatımlar) olması, bu hadislerin doğru bir şekilde anlaşılmasını güç hale getirmektedir.

Atasözleri ve deyimler gibi, hadislerin büyük bir kısmı da veciz ifadelerdir. Az sayıda kelime ile çok anlamı ifade eden hadislerin daha iyi anlaşılması için, öğrencilerin bu ifadelere alışkın olmaları gerekmektedir. Dolayısıyla ders öğretmenlerimizin, zaman zaman mecaz yahut yan anlamlı sözcükler içeren örnek olaylar, hikâyeler, atasözleri, deyim veya özdeyişler ile öğrencilerin dil becerilerini desteklemeleri faydalı olacaktır. Bu hususta sınıf öğretmenleri ve Türkçe öğretmenleriyle işbirliği yapmaları öğrencilerin gerek DKAB dersinde gerekse de diğer derslerde kendilerini daha iyi ifade etmelerine ve akademik başarılarını artırmalarına imkân sunacaktır.

Öğrenme alanlarına göre hadislere baktığımızda inanç öğrenme alanında verilen hadislerin doğru algılanma oranının, ibadet, ahlak, din ve kültür öğrenme alanında verilen hadislere oranla daha az olduğu görülmüştür. İnanç öğrenme alanı, din öğretiminin diğer alanlarına göre daha soyut olduğu için, doğru algılanabilmesi için daha fazla çaba sarf etmeyi gerektirmektedir. Dolayısıyla bu öğrenme alanına yönelik hadislerin daha somut ifadeler içeren hadislerden seçilmesi yahut hadis vermek istediği mesajı daha açık hale getiren açıklamalı çeviriler yapılması, konu ile ilgili görsellere daha fazla yer verilmesi gerekmektedir.

Çalışmamız sırasında soyut kavramlar içeren hadislerin, somut işlem döneminde bulunan örneklemimiz tarafından daha zor anlaşıldığı tespit edilmiştir. Bu sebeple, bilişsel gelişim basamaklarından somut işlem düzeyinde olan öğrenciler için hazırlanan ders materyallerinde, daha çok somut kavramlar içeren hadisler tercih edilmelidir. Ayrıca soyut kavramların daha somut hale getirilmesi için kavram haritaları, görseller ve örneklere daha çok yer verilmesi de faydalı olacaktır. Ders kitaplarının arkasında yer alan, dinî kavramların açıklamalarının bulunduğu sözlük bölümlerinin zenginleştirilmesi de hadisler içinde geçen kavramların öğrenilmesine ve hadislerin daha doğru algılanmasına yardımcı olacaktır. Öğretmenlerimizin öğrenme süreci içinde kavram bilgisine yönelik çalışmalar yapmaları hem ayet ve hadislerin hem de ders konularının daha iyi öğrenilmesine hizmet edecektir.

Araştırmamız sırasında incelediğimiz hadislerden bazılarında, parantez içi açıklamalara yer verilmiştir. Çalışmamızda da, hadislerin anlaşılmasında muhtemel zorluk sebebi olan kavramların parantez içi açıklamalarla izah edilmesinin yararlı olduğu görülmüştür. Öğrencilerin bu açıklamalardan faydalanarak, hadislerden doğru çıkarımlarda bulunabildikleri tespit edilmiştir. Öğrencilerin gelişim özellikleri dikkate alınarak, anlaşılması güç olan dinî kavramlar içeren hadislerde de benzer bir yol izlenmesi faydalı olacaktır.

Ders kitabında örnek olay kurgusu şeklinde sunulan hadislerin öğrenciler tarafından anlaşılma düzeylerinin, diğer hadis metinlerine nispetle önemli ölçüde yüksek olduğu görülmüştür. Öğrencilerin, bu hadislerle ilgili yorum yapmaya daha istekli oldukları ve yaptıkları yorumlardan, hadisin vermek istediği mesajı kavradıkları anlaşılmıştır. Bu durum dikkate alınarak, özellikle ilkökul seviyesindeki

ders kitaplarımızda, örnek olay kurgusu olan hadislerin tercih edilmesinin, dersin kazanımlarına ulaşılmasına katkı sağlayacağını söylemek mümkündür.

Hadislerin nasıl anlaşıldığını tespit etmeye yönelik bu çalışmamızda okuma becerisinin, okuduğunu anlama ve yorumlama becerisi üzerinde oldukça etkili olduğu görülmüştür. Dolayısıyla okuma becerisi açısından sınıf seviyesinin altında kalan öğrencilerimiz, bu konuda yeterli düzeye erişemedikçe ayet ve hadisleri yanlış yorumlayacaktır. Böyle öğrencilere, öncelikle okuma-yazma becerilerinin geliştirilmesi için tüm branş öğretmenleri tarafından destek olunması gerekmektedir. Ayrıca bu öğrencilerin DKAB dersine karşı ilgisiz ve isteksiz görülmelerinin arkasında okuma ve yazma hususundaki eksiklikler olabileceği de gözden kaçırılmamalıdır.

KAYNAKÇA

- Akkaya, Ümit. Hz. Peygamberin (s.a.v) Kadınların Sosyal Hayattaki Konumu ve Ahlakî Eğitimi İle İlgili Hadislerinin Eğitsel Açısından Değerlendirilmesi. Çorum: Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012.
- Arslan, Akif. "Okuma Becerisi İle İlgili Makalelerde Cinsiyet Değişkeni". *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi* 2/2 (2013), 251-265.
- Aybey, Salih. "Din Eğitiminde Verimliliği Sağlayan Önemli Bir Etken: Din Dili". *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 23/1(2018), 165-182.
- Bacanlı, Hasan. *Gelişim ve Öğrenme*. Ankara: Nobel Yayınları, 8. Baskı, 2004.
- Başaran, İbrahim Ethem. *Gelişim Psikolojisi*. Ankara: Ayyıldız Matbaası, 2.Baskı, 1971.
- Bilecik, Sümeyra. *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4. ve 5. Sınıf Ders Kitaplarındaki Ayet Çevirilerinin Öğrenci Algı Düzeylerine Göre İncelenmesi*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012.
- Bilecik, Sümeyra. "Hz. Muhammed'in Hayatı 5. Sınıf Öğretim Materyali "Temizlik" Ünitesindeki Hadis Çevirilerinin Öğrenci Algı Düzeyine Uygunluğunun İncelenmesi" *Marife* (Yaz 2013), 45-62.
- Binbaşoğlu, Câvit. *Gelişim Psikolojisi*. Ankara: Binbaşoğlu Yayınları, 1975.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-, *el-Câmi'u's-şahîh*. nşr. Muhammed Zühayr b. Nasr. b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 1422/2001.
- Çetinel, Hasan. " Kavram Olgusu; Dini Kavramların Öğretimi, Önemi Ve Sınırlılıkları Üzerine". *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 47 (2019), 89-114.
- Doğan, Recai. *İlköğretim DKAB Ders Kitabı*. Ankara: Yıldırım Yayınları, 2014.
- Epçapan, Cevdet. "Okuduğunu Anlama Stratejilerine Genel Bir Bakış". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 2/6 (2009), 207 - 223.
- Epçapan, Cahit. "Okuma, Okuduğunu Anlama Becerilerinin Eğitim Sürecine Etkisi". *Turkish Studies Educational Sciences* 13/19(2018), 615-630.
- Ertürk, Mustafa. "Çocuğun Dinî Eğitiminde Kullanılan Bir Hadis ve Tahlili". *Marife* 2 (2002), 53-79.
- Görmez, Mehmet. "Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu ve Yeni Bir Metodoloji İçin atılması Gereken Adımlar". *İslâmî Araştırmalar Dergisi* 10/1-2-3 (1997), 31-41.

- İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid er-Rebei el-Kazvini. *Sünen*. nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. 2. Cilt. Kahire: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1975.
- Kandemir, M. Yaşar. "Hadis". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 15/27-64. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Karapınar, Fikret. "Hadis Şerhlerinde Kullanılan Yorumlama Biçimleri". *Marife* 1 (2009), 57-98.
- Khalid, Mona Aeysha. "Educational Theories of Cognitive Development". *Journal of Educational and Social Research* 5/1 (2015), 313-321. <https://www.researchgate.net/publication/273308845>
- Kur'an Yolu. <https://kuran.diyanet.gov.tr>. Erişim 1.1.2021.
- Kennison, Shelia M. "Language Development". *Encyclopedia of Human Development*. 765-773. ed. Neil J. Salkind. USA: Sage Publications, 2006.
- Kol, Suat. "Erken Çocuklukta Bilişsel Gelişim ve Dil Gelişimi". *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 21 (2011), 1-21.
- Komüsyon. *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (İlkokul 4 ve Ortaokul 5,6,7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu*. Ankara: MEB Yayınları, 2018.
- Komüsyon. *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4,5,6,7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu*. Ankara: MEB Yayınları, 2010.
- Lafa, Baken. "The Piaget Theory Of Cognitive Development: an Educational Implications". *Educational Psychology*. (September 2014), 1-8. <https://www.researchgate.net/publication/265916960>
- Okumuşlar, Muhiddin. "Hadislerin Anlaşılmasında Eğitsel Yorumun Önemi". *Hadis Tetkikleri Dergisi* 5/ 2 (2007), 124-134.
- Okumuşlar, Muhiddin. "Din Eğitiminde Etkin Bir Yöntem Olarak Hikâye". *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 21/21 (2006), 237-252.
- Oruç, Cemil. "Erken Çocukluk Dönemi Dini Gelişim Teorileri Bağlamında Din Eğitimi". *Turkish Studies* 8/8 (2013), 971-987.
- Peker, Hüseyin. *Din Psikolojisi*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2003.
- Pınarbaşı, Bekir. *İlkokul Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4 Ders Kitabı*. Ankara: Tutku Yayıncılık, 2018.
- Soysaldı, H. Mehmet. "Kur'an Sünnet İlişkisi". *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (2001), 1-18.
- Streib, Heinz. "James Fowler". *Encyclopedia of Religious and Spiritual Development*. ed. Elizabeth M. Dowling & w. George Scarlett. USA: Sage Publications, 2006.
- Temizyürek, Fahri. "Çocukta Dil Gelişim Süreci". *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları* 7 (2007), 169-176.
- Yavuz, Kerim. *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi*. Ankara: DİB Yayınları, 1983.
- Yavuzer, Haluk. *Çocuk Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 7. Baskı, 1992.
- Yıldırım, Ali & Şimşek, Hasan. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları, 9. Baskı, 2013.
- Yiğit Hulusi vd. *İlkokul Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2020.